

ላቲን The Latin

(3 ለ 8)

የግዕዝ አቅሙ ሲፈተን

በሰይፉ By Saefu አዳነች Adanech ብሻው Bishaw
(4 ለ 7) (4 ለ 7) (3 ለ 6) = 11 ለ 20

የአማርኛ ቋንቋ የግዕዙን ፕሮግራም ተውሎ ይጠቀማል። ከባድ የወረሃቸውንም ቃላት ያለችግር ለመጠቅም የፊደል ገበታውን አሟልቶ ይገኛል። በዚህም ምክንያት የባድ ቃል የኾነውን “ቨ” ለመጠቀም በ“ቦ” አናት ላይ ክፍተት ትቶ እንደ “ቨ” ሠረዝ በማድረግ የግሉ አድርጎ እየተጠቀመበት ነው። አማርኛ እራሱን ለማዳበር ድክመት ያሳያል። ይኸንንም በዚህ ጽሑፍ እገልጻለሁ። የፊደል ገበታውም 276 ፕሮግራም ይዞ ይገኛል። ሁሉንም ግን በአግባቡ አንጠቀምባቸውም። እነዚህንም ከአጠቃቀማቸው አሳያለሁ።

እንግሊዝኛ ላቲንን ተውሎ በ26 ፕሮግራም ይጠቀማል። አናባቢዎች ከሌሎች ግን ሃሳብን ለመግለፅ አያስችልም። ስለዚህ አናባቢዎች ይጠይቃል። እነሱም "a" "e" "i" "o" "u" በዋናነት "ei", "ie", ተደራቢ ኾነው "y" አንዳንድ ጊዜ የሚገቡ ናቸው። እነዚህን ማራቢያዎች እንደ አማርኛው ግዕዝ፣ ካእብ፣ ሣልስ፣ ራብስ፣ ሐምስ፣ ሣድስ እና ሣብእ መኾናቸው ነው። አማርኛ እንደ "a" "e" "i" "o" "u" መራቢያዎቹን ወደ ጎን ቢይዛቸውና የእንግሊዘኛው አቅም የማይችላቸውን “ቀ” “ጠ” “ጩ” “ፀ”ንና “ጸ”ን አስወግዶ ተመሳሳይ ድምፅ ያላቸውን ቢሠርዛቸው በ22 የአማርኛ ፕሮግራም ብቻ ሃሳቡን መግለፅ ይችል ነበር።

ግዕዝ ራሱን የቻለ ድምፁን በገባበት አሠምቶ ቃላት እንዲፈጠሩ የማድረግ ችሎታ ያለው ፊደል ነው። በፕሮግራም አጠቃቀሙም ከላቲን ያነሰ ነው የሚጠቀመው። አርዕስቱ ላይ በቀጥታ የተገለፁትን አማርኛውንና ላቲኑን ያስተውሉ።

አማርኛ በመጥበቅ ወይም በመላላት ትርጉማቸው በዐረፍተ ነገር ውስጥ ካልኾኑ በስተቀረ ምን ማለት እንደኾኑ ለማወቅ የሚያስችሉት ቃላት ዐሉት። ይኸ የቋንቋው ድክመት ሳይኾን መዘንጋት የሌለበት ሃሳብን ለመግለፅ ዐረፍተ ነገር መኖር እንዳለበት ነው። ደረጃው እንደዚህ ነው። ፕሮግራም ቃል ይፈጥራል። ቃላት ሐረግን ይፈጥራል። ሐረግም ንኡስ፣ ጥገኛና መደበኛ በመኾን ባለቤትና አንቀፅ አልባ፣ ሙሉ ስሜትን የማይሠጥና ሙሉ ስሜትን ለመግለፅ የሚችል ይኾናል። ንኡስ ሐረግ ከቃል የበለጠ ኾኖ እንዲን ሙሉ መልእክት ሊሠጥ የማይችል መኾኑ እየታወቀ አንድ ቃል መጥበቅ መላላቱ ስለማይታወቅ ቋንቋው ደካማ ነው ማለት የቋንቋን ባህሪ አለመረዳት ነው። “ይሠራል፣ ይበላል፣ ይጠጣል፣”...ወዘተ የመሳሰሉት ቃላት አማርኛ ውስጥ መገኘታቸው ቋንቋውን ደካማ አያደርጉትም። የላቲን ተጠቃሚ የኾነው እንግሊዝኛም ተመሳሳይ ተጠቃሽ ቃላት ዐሉት። ለምሳሌ "Live" የሚለው ቃል በዐረፍተ ነገር ካልኾነ “ሊቭ ወይም ላይቭ” “መኖር” ወይም “ቀጥታ” ማለት እንደኾነ አይታወቅም። “ቱ” የሚለው ቃል ያለ ዐረፍተ ነገር በድምፅ ሲሠማ "to" "too" ወይም "two" ለማለት እንደኾነ ለመለየት ያስችላል። ይኸንንም ማጤን ያስፈልጋል። ሌላም ችግር ዐለው። “ሊቭ” በድምፅ ብቻ ከኾነ ያለ ዐረፍተ ነገር "Live" ወይም "Leave" የትኛው እንደኾነ ማወቅ አይቻልም። "Neither" "Potato" "Route" እና ሌሎችም ኹለት ዓይነት አነባብሰ ያላቸው ዐሉ። እንግሊዝኛም እንደ አማርኛ ሁሉ የመጥበቅና የመላላት ባህሪ ዐለው። ግን ለየት ባለ መልኩ ነው። የተለያዩ ትርጉም ያላቸውን ተመሳሳይ ቃላት በአጭር ድምፅ አወጣጥና ድምፅን በማስረዘም ይለያቸዋል። ይኸን የላቲን ድክመት ሳይነሳ ብልጫ ያለውን ግዕዙን መተቸት በቂ ምርምር አለማድረግና ግንዛቤን ማሳነስ ነው። ከ“U - T” ግዕዙን ያወቀ ከ“A-Z” ከተማረ ሰው በተሻለ መልኩ ቋንቋውን ለማንበብና ለመጻፍ ይችላል። ቢኾንም ላቲን ባለው ድክመትም ቢኾን ተቀባይነትን አግኝቶ ተስፋፍቶ ይገኛል። ምክንያቱ እንደሚከተለው ነው።

የተጻፈውን ማንበብና የተባለውን ለመጻፍ አስቸጋሪ የሆነው እንግሊዝኛ ሦስት ዓይነት የማስተማሪያ ዘዴዎች ዐሉት። የመጀመሪያው "Phonics" በሚሉት ዘዴ ህፃናትን በለጋ ዕድሜ ማስተማር ነው። ኸለተኛው መዝገብ ቃላት ውስጥ በየአንዳንዱ ቃል አጠገብ ቃሉ እንዴት እንደሚነበብ የሚገልፅ ድምፅ ጠቋሚዎች ተጽፈው ይገኛሉ። አማርኛም በትክክል ለመጻፍ የሚያስችሉት የድምፅ ጠቋሚዎች ዐሉት። የ“ሀ”ን ዘር ሃሌታው፣ ሐመሩ፣ ብዙኃን፣ የ“ሰ”ን ዘር እሣቱ፣ ንጉሡ፣ የ“አ”ን ዘር አልፋና ዐይኑ እያለ ያመላክታል። ሦስተኛው ዘዴያቸው ዓመታዊ የቃላት ውድድር ማድረግ ነው። ቋንቋቸው እንዴት እንደሚነበብና እንደሚጻፍ ለማስተማር የማያቋርጥ ጥረት ማድረግ ይጠይቃቸዋልና። ይሁን እንጂ እንግሊዝኛ የራሱ ተጠቃሚ በመሆኑ ላቲኑ ከሚሠጠው በላይ ልዩ ድምፅ የሚሠጡትን እንደ አማርኛ ያሉ ባዕድ ፕሮጌምትን ለማስተናገድ ይቸገራል።

ፀሐይና ጨረቃን፣ ጴጥሮስንና ጸሎትን በምንም የፕሮግራም ድግግሞሽ ላቲኑ እንደ አማርኛው ሊገልፀው አይችልም። መቻል ሲባል ደግሞ ማንም የላቲኑን ፕሮጌም የሚያውቅ በትክክል ሊያነበው የሚችለው ማለት ነው እንጂ "Q"ን “ቀ” ብሎ እንደመገመት አይደለም። "Q" በእንግሊዝኛው "Quest" በጣሊያንኛ "Questo" ሲል የሚታወቀው በ"K" ድምፅ እንጂ በ“ቀ” ድምፅ አይደለም። ማንም አንባቢ በሌላ አይገምተውም። የላቲኑ ባህሪው ከዚህ ሊወጣ አይችልምና።

"Center" "Canada" "Kampala" "Chance" እና "Character" (34) ሰንተር፣ ካናዳ፣ ካምፓላ፣ ቻንስ እና ካራክተር(19) ተብለው ይነበባሉ። እንግሊዝኛው "C" እንደ “ሰ” እና “ከ” "Cha" እንደ “ቸ” እና "h" ዘር ኸኖ ቀርቧል። "a b c d"ን የተማረ ሲንተር፣ ሲነዳ፣ ሲሃንስ፣ ሲሃራክተር ብሎ ለማንበብ የሚቸግረው ነው። ይኸ የሚያሳየው ላቲኑን ተጠቃሚው እንግሊዝኛ መልኩን እየቀያየረ ካልሆነ እንደ ግዕዙ ያለ አናባቢ ራሱን ችሎ እሱነቱን ሳይቀይር ፕሮጌምቱ በየገባበት ቃል ውስጥ የአገባብ አቀማመጡ ባህሪውን ሳይቀይሩት ለመነበብ አለመቻሉን ነው። ላቲኑ ችግሩን ሊደብቅ አይችልም። ብዙ ዝርዝር ውስጥ ላለመግባት ነው እንጂ... አናባቢው ቀድሞ ሲገባ፣ መሃከል ላይ ሲኸን፣ መጨረሻ ላይ ሲጻፍ፣ ተደራርቦው ሲገቡና እነዚህም ቦታ ሲቀያየሩ ባህሪያቸው ስለሚቀያየር በሚል ደንብ የተወሰነ ነው።

ስለዚህ ነው ተወላጁ ራሱ ይኸንን ቃል እንዴት ነው የምትጽፈው እያለ የሚጠይቀው። (ከላይ ላቲኑ 34 ፕሮጌምት የወሰደበትን ግዕዙ 19 ብቻ እንደወሰደበት ይገንዘቡ።)

ቀ፣ ጠ፣ ጨ፣ ጸ፣ ፀ እና ጳ የሚባሉትን ድምፆች ለመጻፍ ከመቻሉም በላይ ግዕዙ ያለውን ጥንካሬ ላሳይ።

ቄ ቀ ቁ ቋ ቅ
ኅ ነ ኑ ነ ኝ
ከ ከ ከ ካ ክ
ጐ ጒ ጒ ኝ

እነዚህን ፕሮጌምት የፊደል ገበታ ላይ አይተዋቸዋል ብዬ ተስፋ አደርጋለሁ። ከ ቋ፣ ኃ፣ ኳ፣ ኝ፣ በስተቀር ሌሎቹን አይጠቀሙባቸውም ይኸናል። ጥቅማቸውን አሁን ሲመለከቱ ሊግርምዎት ይችላል። በእርግጥ የላቲኑን ቃላት ለመጻፍ እንዲያገለግሉ የተፈጠሩ ናቸው። በዚህም ብልሜቸውን ይገልጻሉ። በላቲኑ የተጻፉት ቃላት እንግሊዝኛ እና ጣሊያንኛ ቃላት ያሉበት ነው። ከላይ የተደረደሩት ፕሮጌምት ውስጥ የ“ቀ”ው ዘር በላቲኑ ውስጥ ስለሌለ እሱን በመተው ሌሎችን ቀጥሎ አቀርባለሁ።

ጎᎎ HOSt	ከᎎ COLlect	ጎᎎ GOAl
ጎᎎ WHOM	ከᎎ CUshion	ጎᎎ GWInnett
ጎᎎ WHIM	ከᎎ QUEEN	ጎᎎ GUIdo
ኋᎎ WHAt	ኳᎎ QUALity	ኋᎎ GUARda
ኋᎎ WHEn	ኳᎎ QUESt	ኋᎎ GWEN

ይኸ ከዚኸ በላይ ያለው ምሳሌ የሚያሳዩን ግዕዙ የማናቸውንም ቋንቋ ተቀብሎ የማሳደግ ችሎታ እንዳለውና ወደፊትም ከላቲኑ በተሻለ በረቀቀ መልክ ሊያድግ እንደሚችል ነው።

ላቲኑ በአገራዊ ቋንቋ ላይ እያስከተለ ያለውን ችግር በተመለከተም ቀደም ሲል ከዶክተር አበራ ሞላ ጋር ያደረግሁትን ቃለምልልስ ዩቲዩብ ውስጥ ያገኛሉ <https://www.youtube.com/watch?v=y4u4t9wcGQw> ያዳምጡ።

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	A	B	C	D	E	F
120	ፀ	ፈ	ፊ	ፋ	ፋ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ
121	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ
122	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ
123	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ
124	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ
125	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ
126	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ
127	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ
128	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ
129	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ
12A	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ
12B	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ
12C	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ
12D	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ
12E	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ
12F	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ
130	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ
131	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ
132	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ
133	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ
134	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ
135	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ
136	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ
137	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ
138	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ
139	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ
1D6	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ
1D9	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ
1DA	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ
1DB	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ
1DC	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ
1DD	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ	ፈ

ግዕዝ ዩኒኮድ (Unicode) ፲፱፻፺፭ ዓ.ም.
(በፍቃድ የተወሰደ)